

Nr 80.

Av herr **Johansson** i Torp m. fl., om anslag till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän.

Jordbrukets, enkannerligen småbrukets, svårigheter och problem är ett ämne som varit föremål för många utredningar och reformförslag både av enskild och mera offentlig karaktär.

Att vi här uteslutande beröra de frågor som angå en landsdel, Bohuslän, beror icke bara på den helt naturliga omständigheten att vi som representanter för denna landsända i första hand söka bevaka hemortens intressen, utan också och framförallt på att man här finner en hel del problem som, även om de äro tillfinnandes på andra håll i landet, i många hänseenden här kommit till en tillspetsning som ställer landskapet i en särklass.

Att Bohuslän är ett utpräglat småbrukarområde torde vara känt förut, och jordbruksstatistiken ger siffermässigt klar upplysning om detta förhållande. Procentuellt sett ligger antalet brukningsdelar i storleksklasserna upp till 10 har åker över landets medeltal, medan procenttalet för brukningsdelar i de större storleksklasserna snabbt faller långt under medeltalet för riket. Ännu mera utpräglat framlyser detta förhållande i statistiken över den sammanlagda arealen för brukningsdelarna inom olika storleksklasser, i det brukningsdelarna upp till 20 har ligga procentuellt sett långt över, men de större brukningsdelarna långt under rikets medeltal.

En idog befolkning och en flerstädes synnerligen god jordmån ha skapat förutsättningar att uppnå en avkastning som, i förhållande till arealen, i många trakter av landskapet står i nivå med landets bästa jordbruksbygder i övrigt. Detta har, i förening med tidigare relativt goda möjligheter till binärningar, framkallat en jordstyckning som måhända ej statistiskt ter sig särskilt mycket märkligare här än på andra håll, men som gränsar till det otroliga då det gällt befolkningens förmåga att uppehålla begreppet »självständigt jordbruk». Särskilt typiska äro härvidlag Orusts och Tjörns härader. Inom Tjörn exempelvis dominera brukningsdelar om 5 har och därunder, och ur dessa små brukningsdelar har jordbruksbefolkningen genom skickligt tillvaratagande av alla möjligheter hittills kunnat hämta huvudsakliga delen av sin försörjning.

Men det är utan vidare klart att ett jordbruk, där stommen bildas av brukningsdelar av denna storleksordning, som likväl göra anspråk på att benämnas självständiga, noga taget bygger på en fiktion och är ytterligt känsligt för fluktuationer, och denna risk ökas för varje år allt efter som utvecklingen skrider fram med drygare omkostnader och ökade svårigheter att finna binärningar till utfyllande av befolkningens inkomster. Under normala förhållanden måste man även räkna med svårigheter i fråga om avsättningsmöjligheterna. Beträffande binärningarna ha tidigare ett flertal sådana stått till buds. Sjöfart, fiske och stenhuggeri kunde i gången tid rekryteras med folk som hade dessa näringsfång som komplettering till inkomsterna från jordbruket, detta för att nämna några exempel på de vanligast förekommande sysslorna, men dessutom förekom en mångfald andra smärre näringar. Vad sjöfarten och fisket angår kommo dessa genom den fortskridande specialiseringen att först förlora i betydelse som binärningar till jordbruket, medan stenhuggeriet under praktiskt taget hela sin högkonjunktur gav som binärning uppehälle åt många jordbrukare inom stendistriktet. Härvid åsyftas att många småbrukare höllo sig med draghästar för utförande av stenkörslor, vilka sålunda kommo att bilda stommen i dessa jordbrukares ekonomi.

Genom stenhuggeriets väsentliga inskränkning togs det sista steget i fråga om avveckling av allmänt förekommande binärningar till småbruket inom landskapet. Denna slutliga likvidering blev den mest kända, beroende på dels den våldsamhet varmed processen skedde, dels ock den mer fulländade utveckling med åtföljande större känslighet som samhälle och levnadsstandard uppnått jämfört med det tidigare avtynandet av övriga framträdande binärningar. Det bör sålunda uppmärksammas, att den kris inom stenhuggerinäringen, som tidigare i olika former bringats inför statsmakterna, ej blott varit en kris som berört denna näring och dess utövare, utan även gått både direkt och indirekt ut över den jordbrukande befolkningen särskilt i norra Bohuslän.

Självfallet har detta medfört, att den mycket omtalade flykten från landsbygden satt djupa spår även här. Vill man ha jämförelsetal är det lämpligt att gå tillbaka till början av förra decenniet, då stenindustrin hade sin sista högkonjunktur och jordbrukskrisen visserligen börjat men ännu ej hunnit resultera i särskilt onormala utflyttningar. Väljer man sålunda å ena sidan den 1 januari 1930 som jämförelsepunkt och å andra sidan tager de siffror, som för den 1 januari 1944 meddelats tidningspressen av vederbörande pastorsämbeten, så te sig ändringarna, sedda häradsviis, på följande sätt:

H ä r a d	1/1 30	1/1 44	Minskning — Ökning +	Procent
Vette	11 318	9 065	— 2 253	19,9
Tanums	8 101	6 753	— 1 348	16,6
Kville	6 921	5 893	— 1 028	14,4
Bullarens	3 197	2 987	— 210	6,5
Sörbygdens	3 430	3 180	— 250	7,2
Tunge	7 597	7 449	— 148	1,9
Sotenäs	13 798	12 367	— 1 431	10,3
Stängenäs	9 798	7 560	— 2 238	22,8
Lane	7 964	6 849	— 1 115	14,0
Orusts Östra	5 427	4 869	— 558	10,2
Orusts Västra	11 440	9 450	— 1 990	17,3
Tjörns	9 179	8 780	— 399	4,3
Inlands Fräkne	4 568	4 410	— 158	3,4
Inlands Torpe	4 957	3 898	— 1 059	21,5
Inlands Nordre	9 079	8 299	— 780	8,6
Inlands Södre	6 914	6 725	— 189	15 154
Västra Hisings	12 607	14 187	+ 1 580	12,5
Östra Hisings	849	965	+ 116	13,7
Askims	20 897	21 365	+ 468	2,2
Sävedals	9 991	12 344	+ 2 353	4 517
	168 032	157 395	— 10 637	

Det är möjligt att dessa siffror ej förefalla särskilt oroväckande för den som studerar endast de statistiska uppgifterna om folkmängdens växlingar, men en närmare granskning av problemet säger den med ortsförhållandena bekante iakttagaren att det här är fråga om ett synnerligen farligt händelseförlopp, som inom relativt kort tid kan leda till katastrofala följder om det ej kan finnas utvägar att hejda den pågående utvecklingen.

Det må framhållas att den grupp härader som har folkökning utgör länets södra del, som i huvudsak består av den s. k. västgötadelen. Detta områdes positiva utveckling i befolkningshänseende är dock, sett ur jordbrukarsynpunkt, endast skenbar, då det är i första hand fråga om tätorter som bilda förorter till Göteborg. Det är sålunda vad man med modern terminologi älskar kalla Stor-Göteborg som här sätter sin prägel. Utanför denna krets förekommer det visserligen i ett och annat fall att avfolkningen är relativt svag, men det är då så gott som alltid fråga om tätbebyggelse som neutraliserar folkminskningen i den omgivande landsbygden.

Om man bortser från Inlands Torpe härad, som består av blott två kommuner med starkt inslag av fabriksindustri, finner man att folkminskningen är mest markerad inom ett område som innesluter Orust och ett

bälte norr därom ända upp till länets nordspets, innefattande samtliga vid kusten belägna härader. I stora drag kan man säga att detta område innesluter såväl betydelsefull jordbruksbygd som länets stenindustristrikt. Det härad inom detta område som sluppit lindrigast undan har likväl sett sin folkmängd minskad med i runt tal en tiondel, medan minskningen för det hårdast drabbade kommer ända upp till en femtedel av 1930 års folkmängd. Det är visserligen så, att liksom tätorterna i södra länsdelen med sin tillväxt förbättra statistiken för sin trakt, draga en del befolkningscentra i norra länsdelen genom sin tillbakagång ned resultatet för sin ort, en omständighet som bland annat kan påvisas genom municipalsamhälle- nas folkmängdsuppgifter. Men även med hänsyn tagen härtill är det för den initierade uppenbart att här föreligger en synnerligen omfattande avfolkning av rena jordbruksområden. Det kan exempelvis anföras fall inom detta område där medelstora kommuner, som praktiskt taget äro i fullständig avsaknad av tätbebyggelse, alltså rena landsbygdskommuner, under denna tid förlorat 15—20 %, t. o. m. mera, av sin befolkning. Det måste följaktligen vara ett samhällsintresse av första ordningen att uppmuntra alla försök att hjälpa landsbygdsbefolkningen till bättre inkomst och därmed i största möjliga grad hindra den rådande ödesdigra utvecklingen. Därom torde heller inga delade meningar råda. Vad som skiljer är väl närmast uppfattningen om vad som är att göra.

De flesta förslag som framkommit, i varje fall i vad det gäller riksdagen, ha väl i första hand tagit sikte på småbrukets problem i allmänhet, medan de lokala småbrukarfrågorna, helt naturligt, ägnats uppmärksamhet i andra hand. Vi behöva givetvis ej erinra om att ett problem, som man i fråga om de flesta förslagen har att brottas med, är svårigheten att effektivt kunna draga gräns mellan storbruk och småbruk då det gäller stödåtgärder. Det är helt naturligt en lockande utväg att föreslå en differentiering av lönsamheten, så att småbrukarna kunde räkna med ett högre å-pris för sina produkter, eventuellt beredas lägre utgifter å sitt omkostnadskonto. Bristerna i dessa förslag ligga emellertid i öppen dag, och det är i högsta grad tvivelaktigt om det går att finna någon lösning den vägen, icke bara på grund av de tekniska svårigheter som redan antytts, utan även därför att den prissättning som i så fall skulle erfordras för att göra småbruket tillräckligt lönsamt komme att belasta dess produkter i en omfattning som nödvändiggjorde ett vidlyftigt system av rabatter och subventioner.

Riksdagen har visserligen begärt förslag till lag, avseende möjligheter att genom expropriation komplettera ofullständiga jordbruk, och självfallet skulle en sådan lagstiftning ha sin givna betydelse. Tillämpad på Bohuslän kan lagen exempelvis få effekt som medel att förvärva mark som är odlingsbar eller rent av redan odlats men vars brukningssätt och

läge i förhållande till huvudgården gör att området kan tänkas bli till bättre nytta om det förenas med tidigare ofullständig brukningsdel till vilken området gränsar. Vi kunna också mycket väl tänka oss en sådan allmän utveckling att det blir en bjudande nödvändighet att tillgripa drastiska åtgärder i expropriationsform för att åstadkomma sanering av jordpolitiken. Det förefaller dock som om genomförandet i det praktiska livet av en expropriationslagstiftning kan förväntas taga lång tid i anspråk, särskilt vad det gäller Bohuslän. Större fastigheter, som utan vidare äro lämpade att av sitt överskott avstå jord till angränsande mindre brukningsdelar, finnas i detta län endast i mindre utsträckning. Man ställes helt enkelt inför det problemet att hela bygder bestå av en blandning av brukningsdelar av för det närvarande lagom storleksordning eller för små, alla försedda med i regel försvarliga åbyggnader som endast i ringa utsträckning kunna realiseras i den normala marknaden. Det förefaller därför troligt att expropriationslagstiftningen måste kombineras med en statlig reglering av jordmarknaden i sin helhet.

Vi kunna tänka oss ett statligt ingripande på detta ömtåliga område därför att vi i det följande förorda åtgärder, som skulle leda till intensifiering av det bohuslänska jordbruket, vilket i sin tur skulle medföra högre jordpriser och större skuldsättning på jorden, varvid den åsyftade bättre lönsamheten av jordbruket skulle elimineras, särskilt för de mindre bemedlade som vi i första hand avse att stödja. De senare årens jordpolitik ger, enligt vår mening, stöd för kravet att statsmakterna i en nära framtid även måste få till stånd stödåtgärder av mera grundläggande art. Så länge priserna på jordbrukets produkter fritt och ohämmat få inverka på jordvärdet blir statens stöd av dessa produktpriser av ringa betydelse för stora grupper jordbrukare.

En annan tänkbar utväg är de små brukningsdelarnas sammanförande till större kollektiva enheter med bibehållande av den enskilda äganderätten till respektive fastigheter, men med gemensam maskinell utrustning, gemensamma ekonomibyggnader o. s. v., en utväg som riksdagen redan principiellt tagit ställning till genom beviljande av särskilt anslag för uppförande av gemensamhetsladugård i ett fall på annat håll i landet. Men normalt bör ju första förutsättningen för uppförande av gemensamma ekonomibyggnader vara, att det befintliga byggnadsbeståndet är genomgående i behov av förnyelse, såvida det allmänna ej anser sig ha råd att träda hjälpande emellan utan hänsyn till det redan i byggnader nedlagda kapitalets öde. Som redan här ovan påpekats förefinnes ett dylikt allmänt aktuellt behov av förnyelse endast i ringa utsträckning.

Emellertid torde andra former stå till buds. Vi anse att jordbrukarna i framtiden ej böra tveka att radikalt växla in på nya spår och söka sig fram i nya produktionsgrenar, och vi anse tillika att det allmänna bör på

allt sätt stödja och uppmuntra alla strävanden i denna riktning. Sådana strävanden ha också börjat framkomma, även om det säkerligen är för tidigt att ännu tala om målmedvetna försök att lägga om produktionen i större omfattning. Under senare år ha jordbrukarna åtminstone inom vissa trakter av Bohuslän i allt större omfattning börjat ägna sig åt grönsaksodling för konservindustrin. Det är i första hand odling av arter som kommit i fråga, men även andra slag av grönsaker ha i relativt stor utsträckning producerats. Vi anse att denna utveckling bör av statsmakterna på allt sätt stimuleras.

Under normala förhållanden bedriver vårt land en omfattande import av de produkter varom här är fråga, och denna import bör kunna ersättas med inhemsk produktion. Men för att en omläggning av här berörda förhållanden skall kunna ske med önskad effekt och ej det hela sluta med ekonomiskt bakslag av stora mått, erfordras att det allmänna intresserar sig för saken, icke bara teoretiskt och i största allmänhet utan även med praktiskt handtag.

Till en början bör det fastslås att ärendet är så angeläget att det är av vikt att en ordentlig undersökning bör bli det allmännas första insats i den hjälp till verksamheten som vi här avse. Den grupp medborgare, som här närmast äsyftas, saknar själv förmåga att bekosta en sådan, även om den skulle kunna tillhandahålla en viss sakkunskap. Denna undersökning bör även avse att på lång sikt omfatta också möjligheterna till utökning av fruktodlingen. Vi vilja här i största allmänhet skissera några linjer efter vilka utvecklingen kan tänkas gå.

För att kunna genomföra en omläggning och åt odlarna själva bevara största möjliga andel i avkastningen måste odlarna sammanslutas i en fast och vederhäftig organisation. Organisationen skulle anställa erforderliga fackmän, som dels kunde tillhandagå medlemmarna med fackmässiga råd och hjälp, såväl under anläggningstiden som beträffande skötsel, skörd och jordens riktiga omhändertagande.

Organisationen skulle vidare ombesörja lagring, helst också konservering i de fall där detta är lämpligt, samt avsättning av skörden. Genom organisationen skulle utvecklingen noggrant följas och erforderliga omjusteringar vidtagas så att man städse höll sig på toppen i fråga om möjligheter till ekonomiskt utbyte av arbetet.

Självfallet äro vi medvetna om att om utvecklingen kan givas den riktning vi här antytt, komma nya svårigheter att anmäla sig i form av jordvärdestegring med åtföljande skuldbelastning av jorden. Detta är dock problem som uppstå vid varje form av stödåtgärder för jordbruket. Vi betrakta det som en helt naturlig sak att det allmänna nödgas att inom en ej allt för avlägsen framtid på allvar taga i tu med denna fråga för jordbruket i dess helhet och reglera saken så att den för jordbrukarna

skadliga växelverkan mellan jordbrukets lönsamhet, jordvärdestegringen och pantsättningen av jorden i görligaste mån hejdas.

Den utredning, varom vi sålunda i första hand hemställa beträffande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän, anse vi även bör inbegripa jord- och klimatundersökningar för att i görligaste mån få klarlagt vilka områden i länet som mest lämpa sig för den ena eller andra produktionen av frukt och grönsaker samt eventuellt andra produkter. De spörsmål av mera principiell natur, såsom fråga om åtgärder för att eliminera växelverkan mellan jordbrukets lönsamhet och jordvärdestegringen, torde lämpligen icke böra ingå, utan i stället upptagas till granskning i ett större sammanhang. Däremot finna vi det i hög grad lämpligt att, därest det vid utredningen skulle framkomma uppslag som beröra andra avsnitt av den alltid aktuella frågan om ökade försörjningsmöjligheter genom industri och näringar i Bohuslän, dessa uppslag föras fram för att sedermera bli föremål för specialundersökningar.

För att slutligen ytterligare motivera varför Bohuslän bör bli föremål för en utredning av antytt slag vilja vi erinra om det kända faktum att Bohuslän är ett av de län som varit hårdast drabbade av driftsnedläggelser under lågkonjunkturen. Under det att andra landsdelar, som förut varit hårt pressade av arbetslöshet, sett nya industrier växa upp inom sina gränser, har det av flera skäl ansetts olämpligt att förlägga nya företag av nämnvärd omfattning till Bohuslän. Därtill kommer att det torde vara av värde att på berörda område vinna erfarenheter inom en viss mindre del av landet, där förhållandena kunna antagas vara lämpliga för att pröva nya vägar inom jordbruksnäringen och där sociala skäl tala för att försök göras att öka försörjningsmöjligheterna för medborgarna i denna landsdel.

Nämnda utredning bör i enlighet med vad vi ovan antytt undersöka i vilken utsträckning anordningar behöva vidtagas för att maskinella hjälpmedel skola kunna komma till användning i den produktion varom här är fråga liksom även klarlägga vilka åtgärder som behövas för att på ett rationellt sätt få avsättning av sagda produktion. Det må för övrigt ankomma på Kungl. Maj:t att lämna nödiga direktiv för utredningen, vars resultat under alla förhållanden bör delgivas Kungl. Maj:t, som har att vidtaga de åtgärder vartill utredningen kan föranleda.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte bevilja 25 000 kronor till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för att i samarbete med Bohusläns företagarförening och i enlighet med de direktiv som Kungl. Maj:t må besluta verkställa utred-

ning om möjligheten av att genom grönsaksodling eller liknande produktion öka avkastningen vid särskilt småbruket i Bohuslän.

Stockholm den 17 januari 1944.

Carl E. Johansson
i Torp.

J. W. Mårtensson.

G. L. Andersson,
Möndal.

Erik Johansson,
Öckerö.

I motionens hemställen instämman:

Ernst V. Staxäng.

Wald. Svensson.

C. O. Carlsson,
Bakeröd.
